

BIDRAR RELIGION TIL LYKKE – ELLER: HVORDAN BLE RELIGIONENE LYKKELIGE?

EN GJENNOMGANG AV EMPIRISK FORSKNING OG EN
HISTORISK KONTEKSTUALISERING AV HVORDAN LYKKE
BLE TIL ET LEDEMOTIV I NYERE TIDS RELIGIONSHISTORIE

MICHAEL STAUSBERG

Lykke har etablert seg som et tverrfaglig forskningsfelt. Det foreligger en rekke studier om sammenhengen mellom religion og lykke (eller subjektivt velvære), men verken nyere religions-teorier eller religionsvitenskapelig forskning har viet temaet oppmerksomhet i særlig grad. Denne artikkelen ser først på den religionsteoretiske litteraturen og går siden gjennom en rekke sosialvitenskapelige studier om religion-lykke-sammenhengen. I en historisk del argumenterer artikkelen for at modernitetens tanke om at mennesker har en rett til lykke har ført til at religioner har endret sine vurderinger i den grad at lykke har blitt til et ledemotiv i samtidsreligiøsitet.

NØKKEWORD: lykke, lykkestudier, subjektivt velvære, Koranen, Dalai Lama

Det er ikke lenger bare filosofer, skribenter, regissører, kunstnere og legemiddelindustrien som er interessert i hva som gjør mennesker lykkelige. Psykologer, økonomer, hjerneforskere og andre har også begynt å forske på lykke. Den tverrfaglige lykkeforskningen har blomstret det siste tiåret. Nå foreligger det til og med en rekke studier om mulige sammenhenger mellom religion, eller religiøsitet, og lykke(følelse). De

fleste av disse studiene er gjennomført av psykologer, mange av dem utført blant amerikanske studenter, men det finnes også undersøkelser fra andre land, deriblant Australia, Tyskland, Polen, Israel, Kuwait, Singapore, Taiwan og Tyrkia. I tillegg finnes det forskning som bruker data fra krysskulturelle rundspøringer (som for eksempel European Values Survey og Word Values Survey).

For kulturovergrepene studier bør man imidlertid ha i mente at forståelsen av både lykke og religion kan variere sterkt på tvers av kulturene. Som vanlig begynner problemet med språket. I likhet med tysk, er norsk et lykkefattig språk, dvs. at vi mangler ord for å skille mellom ulike relaterte fenomen (tenk på *happiness*, *fortune* og *luck* på engelsk, *bonheur*, *chance* og *fortune* på fransk, *beatitudine*, *felicità* og *fortuna* på italiensk, for ikke å snakke om de mange varianter man finner på kinesiske eller andre språk). Til gjengjeld for fattigdom på substantiver og adjektiver får lykke på norsk og tysk gjennomslag som et verb: Man kan ikke bare være lykkelig, men også lykkes.

Spørsmålet om religion bidrar til menneskelig lykke er et eksempel på hva mange ville anse som "samfunnsrelevant" forskning, men temaet har vært ganske perifert i religionsvitenskapen. Religionshistorikerne har foreløpig ikke engasjert seg i forskningen på sammenhengen mellom religion og lykke. Mange religionshistorikere ville nok intuitivt mene at dette spørsmålet er såpass generelt at det er, utfra en rekke historiske, metodologiske og teoretiske betraktninger, umulig å besvare samt urimelig å stille. Allikevel bør religionshistorikere ha kjennskap til hovedtrekk i dette svært aktive forskningslandskapet. Artikkelen vil derfor gi en oppsummering av hovedfunnene. Dessuten skal vi prøve en religionshistorisk tilnærming til fenomenet. Som vi skal se har lykke utviklet seg til et tema som er blitt sentralt i kulturen, og dermed også i religioner. I den religions-teoretiske diskusjonen har temaet derimot vært ganske perifert.

RELIGION OG LYKKE I RELIGIONSTEORIER

Blant samtidens religionsteoretikere er Thomas Tweed kanskje den eneste som er inne på temaet – til og med i hans religionsdefinisjon,

hvor han postulerer at religioner intensiverer glede og konfronterer lidelse ("Religions ... intensify joy and confront suffering" [Tweed 2006: 54]). Det er allikevel ikke glede eller lykke i seg selv som opptar Tweed, men glede eller lidelse blir trukket frem som eksempler på religionenes styring av følelser ("they provide the lexicon, rules, and expression for many different sorts of emotion" [Tweed 2006: 70]). Tweed er ikke opptatt av religionens opprinnelse, men av hva den gjør med folk (2006: 71). Glede skaper ikke religion, men religion bidrar til å forme opplevelser av glede. At religioner faktisk "intensiverer" glede er imidlertid et teoretisk premiss eller beror på Tweeds egne observasjoner. Antagelsen er ikke referert som et resultat av systematisk empirisk forskning.

Tweeds tese minner om et utsagn i Durkheim's *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, hvor han skriver at det var allment kjent at menneskelige følelser intensiveres når de uttrykkes kollektivt; han nevner sørgmodighet og glede (*joie*) som eksempler (Durkheim 1912: 572). I bokens sluttkapittel varter Durkheim opp med en annen påstand: Alle som virkelig (*réellement*) har praktisert en religion – det er uklart om han her referer til egne opplevelser – vet at kulten frambringer inntrykk av glede (*impressions de joie*) og andre positive følelser (Durkheim 1912: 596). Glede (*joie*) er en fenomenologisk brikke i Durkheim's religionsteori, men ikke et sentralt argument. Merk også at Durkheim og Tweed snakker om glede, ikke lykke.

I David Hume's *The Natural History of Religion* (1757), derimot, var lykke (*happiness*) en viktig emosjonell og eksistensiell drivkraft for oppkomsten av religion som en "coping mechanism" (Ferreira 1995: 600). Ivrig bekymring for lykke var nemlig en faktor for oppkomsten av gudsidéen ("the ... anxious concern for happiness which begets the idea of these invisible, intelligent powers" [Hume 1956: 47]), ikke minst fordi mennesker må innse at livet er gjenstand for tilfeldigheter. Av den grunn begynner man å spore de makter som disponerer over ens lykke eller elendighet for å skaffe forutsigbarhet ("human life, ... being subject to fortuitous accidents, ... put men on the most earnest inquiry concerning those invisible powers who dispose of their happiness or misery" [Hume 1956: 30]).

Denne tråden ble i 1800-tallets religionskritikk fulgt opp av Ludwig Feuerbach, som til og med postulerte en egen psykologisk lykke-drifkraft (*Glückseligkeitstrieb*) som han viet flere kapitler til i sine *Vorlesungen über das Wesen der Religion* (1851). Den delen av Feuerbachs religionsteori som sier at religion er ”simply the attempt to harness nature in the interest of human happiness” (Harvey 1995: 215) er relativt lite kjent og hadde liten påvirkningskraft på senere teorier. Friedrich Engels kritiserte Feuerbach’s tanker om lykke og moralitet i *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie* fra 1886. I *Das Wesen des Christentums* (1841) skrev Feuerbach at det var karakterisk for ”det religiøse mennesket” å være lykkelig – i alle fall i sin fantasi, ettersom ”det religiøse mennesket” har alt under kontroll og alt pakket og klart (”Der religiöse Mensch ist glücklich in seiner Phantasie; er hat alles *in nuce* immer beisammen; sein Bündel ist immer geschnürt” [Feuerbach 1841: 295]).

I *Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie* (1844), hvor opiummetaforen lanseres, snakker Karl Marx også om det religiøse menneskets lykke, men gir tanken en litt annen kritisk vending. For Marx er religionen folkets illusoriske lykke; å kreve at denne illusoriske lykken bør fjernes innebærer da et ønske om å fremme folkets virkelige lykke. Målsetningen, for Marx, er å bli av med en tilstand som i det hele tatt har behov for illusjoner (”Die Aufhebung der Religion als des *illusorischen* Glücks des Volkes ist die Forderung seines *wirklichen* Glücks. Die Forderung, die Illusionen über einen Zustand aufzugeben, ist die *Forderung, einen Zustand aufzugeben, der der Illusionen bedarf*” [Marx 1976: 379, kursivering i originalen]).

Illusjonsmetaforen leder oss videre til Sigmund Freud’s *Die Zukunft einer Illusion* fra 1927. Freud kommer her inn på temaet lykke i forbindelse med et kulturhistorisk tankeeksperiment. Til religionens forsvar kunne man peke på dens positive rolle for menneskelig kultur. Freud spør imidlertid: Hvis religionen gjør de fleste mennesker lykkelige samt tilbyr trøst (”... die Mehrzahl der Menschen zu beglücken, zu trösten...”), hvorfor er det da såpass mange som er misfornøyde med kulturen og ulykkelige over den? For å imøtekomme

argumentet om at denne situasjonen var et resultat av at religionen hadde mistet en del av sin påvirkningskraft, betviler Freud at mennesker, når alt kommer til alt, var lykkeligere i tidligere tider da religiøse doktriner hersket uinnskrenket over kulturen; han er sågar sikker på at mennesker i tidligere tider ikke hadde en bedre moral. Hvis ikke religionen lyktes i å gjøre mennesker bedre og lykkeligere, bør man ifølge Freud ikke overvurdere religionens nødvendighet og kulturbærende funksjon.

I den religionskritiske tradisjonen blir lykke altså på den ene siden avslørt som en drivkraft som bidrar til religionens oppkomst; på den andre siden er religionens lykke illusorisk og (kanskje) ikke reell. Det spørs om religion virkelig bidrar til menneskelig lykke, og hvis den gjør det, er det da en autentisk lykke? Spør man derimot folk om hvor lykkelige de er – som man gjør i empirisk forskning – må man ta deres utsagn for god fisk; her vil en ”kritisk” nedvurdering av deres utsagn som illusjon være problematisk. Sammenligner man derimot utsagn over lengre tidsperioder vil man kunne se på forandringer i deres vurdering av egen lykkefølelse.

RELIGIONENS BIDRAG TIL LYKKE: EMPIRISK FORSKNING

Resultatene av de empiriske studiene av sammenhengen mellom religion og lykke gjennomført i psykologi og beslektede fag er blandete og kompliserte. Flertallet av studiene ser allikevel ut til å peke på en moderat positiv sammenheng mellom religion og lykkefølelse. Og så kommer en rekke ”men”. Ikke minst avhenger resultatene av hvordan man måler størrelsene. Forskning gjennomført med to ulike spørreskjema for lykke kommer for eksempel til motsatte konklusjoner: Forskning basert på Oxford Happiness Inventory har stadig vekk funnet en positiv sammenheng mellom religion og lykke, mens forskere som har brukt Depression-Happiness Scale har ikke fått denne korrelasjonen bekreftet (Lewis/Cruise 2006).

Og hva er og hvordan måler man religion? En sosiologisk studie fant at respondentenes relasjon til gud var viktigere for den positive

sammenhengen mellom religiøsitet og lykke enn religiøs deltagelse (Childs 2010). Denne studien reiser også spørsmålet om det kanskje er lykke som bidrar til folks religiøsitet, men denne sammenhengen blir ikke testet (ei heller i andre studier). I tillegg er det variasjon i henhold til form og grad av religiøsitet eller religiøs praksis. Blant katolske polske studenter er det spesielt den indre og egentlige (intrinsic) formen for religiøsitet som bidrar til økt lykke; ”intrinsic” betyr at respondenter oppgir at de er interessert i religion for religionens skyld og ikke for å oppnå andre mål. Blant disse polske studentene korresponderte denne religiøse orienteringen med en større grad av (selv-rapportert) lykke (Aghababaei/Błachnio 2014). En studie med australske studenter tydet derimot på at den instrumentelle, ytre (extrinsic) formen for religiøsitet, hvor man praktiserer religion for å oppnå sosiale eller materielle goder, hadde en tydeligere sammenheng med deltagerens lykkevurdering (Sillick/Cathcart 2013).

Respondenter som sier at gud er meget viktig for deres liv har også en tendens til å være enten meget tilfredse eller meget utilfredse med sine liv. En studie fra USA, basert på et tverrsnitt av befolkningen og respondenter som tilhørte mange forskjellige religiøse grupperinger, bekrefter lykke-religiøsitet-korrelasjonen, men spesifiserer at denne sammenhengen ikke er lineær. I dette tilfellet var det tydelig at de som oppga å være i høyeste grad religiøse, samtidig var de som rapporterte den høyeste graden av velvære, mens de ikke like religiøse ikke var lykkeligere enn de som kun i liten grad var religiøse. For de mindre religiøse fant forskerne til og med en negativ sammenheng med selv-rapportert lykke, og at mange mindre religiøse faktisk var mindre lykkelige enn ikke-religiøse, altså agnostikere eller ateister (Mochon/Norton/Ariely 2011). En rundspørring fra 2012 gjennomført blant et tilfeldig utvalg av 676 080 US-amerikanere i alle 50 amerikanske delstater pekte i samme retning: På tvers av ulike religioner oppgav de som ble kategorisert som ”meget religiøse”, at de var signifikant lykkeligere enn de ”moderat religiøse” eller de ”ikke religiøse”. Blant visse religioner scoret de ”ikke religiøse” litt høyere enn de ”moderat religiøse”, mens det var omvendt for andre religioner.

Gallup-studien åpner også for en sammenligning på tvers av religionene: Det var jødene og mormonene som scoret høyest på indeksen (Newport/Witters/Agrawal 2012).

Sammenhengen mellom religion og lykke er imidlertid avhengig av landene respondentene bor i. I land hvor de fleste tror på gud er troende lykkeligere enn ikke-troende (Okuliz-Kozaryn 2010). Tilsvarende fant forskere at religiøsitetens lykke-effekt var signifikant større i land hvor den sosiale normen er i religionens favør, for eksempel ved at flertallet er religiøse og at foreldre mener det er viktig at deres barn får en religiøs oppdragelse. I andre land, hvor det å være religiøs ikke er en positiv sosial verdi, var sammenhengen mellom religiøsitet og lykke veldig lite utpreget (Stavrova/Fetchenhauer/Schlösser 2013). En annen studie, basert på data fra 43 vestlige samfunn, fant at folk som synes at gud er viktig for dem, er lykkeligere enn andre når de bor i land hvor andre har samme holdning (Eichhorn 2012). I samsvar med dette konkluderer en sammenligning av informasjon innhentet i USA, Nederland og Danmark at lykke-religiøsitetssammenhengen er sterkere i USA enn i Nederland og Danmark, hvor den allmenne graden av religiøsitet er lavere (Snoep 2008).

Praksis vs. tro

Snoep (2008) konkluderer også med at religionens sosiale aspekter er viktigere enn den private erfaringen for å oppnå en høyere grad av selvrapportert lykke. Andre studier kommer imidlertid til andre konklusjoner: En undersøkelse gjennomført ved 12 religiøse steder tilknyttet ulike religioner og kristne trosretninger i Boston viste at gudstjenestebesøkere rapporterte høyere velvære etter deltagelsen enn før. Dessuten rapporterte de som deltok ofte relativt høyt velvære, noe som viser at hyppig deltagelse spilte inn på følelsen av velvære (Mochon/Norton/Ariely 2008).

Samtidig bør det skilles mellom ulikt trosinnhold og ulike praksisformer, som tydeligvis også gir utslag på personenes lykkefølelse. En omfattende rundspørring i Taiwan, gjennomført i 2004 med 96 % ikke-kristne, har brakt en del interessante resultater frem i lyset. Tro på karma

var ikke forbundet med lykke, og tro på en høyeste gud var til og med negativt korrelert med lykkefølelse, med unntak av respondenter som hadde helserelatert stress. Også vanlige religiøse handlinger som meditasjon og Buddhistisk/Daoistisk messing viste ingen sammenheng med lykke, med et par unntak: Takksigelse, anger og daglig bønn var positivt og signifikant relatert til lykkefølelser (Liu/Koenig/Wei 2012).

To amerikanske forskere har sett på konsekvenser av tro på himmelen og/eller helvete i forbindelse med selvrapportert lykke (Shariff/Aknin 2014). Data fra store kryssnasjonale enquête-undersøkelser (EVS/WVS), både på nasjonalt- og individnivå, viser en klar og positiv sammenheng mellom lykke og troen på himmel og en negativ sammenheng mellom lykke og troen på helvete. En eksperimentell studie med amerikanske respondenter peker også på en kausalsammenheng i og med at deltagerne som fikk skrive en kort tekst om helvete, etterpå rapporterte en signifikant lavere grad av lykkefølelse og en høyere grad av frykt enn de som fikk skrive korte tekster om henholdsvis himmelen eller hva de gjorde dagen før. Både i enquête-studier og eksperimenter fant forskerne ingen effekt av religiøs tilhørighet eller allmenn grad av religiøsitet (Shariff/Aknin 2014).

Tverrsnitt- vs. longitudinale studier

Forskningen som hittil har blitt referert er basert på tverrsnitt-studier, det vil si at data samles inn ved et gitt tidspunkt; disse studiene kan derfor ikke svare på om det å bli mer eller mindre religiøs gjennom et livsløp påvirker folks lykkefølelse, eller om disse følelsene er mer determinert av andre faktorer. Her trengs det longitudinale studier, altså forskning som samler inn data over lengre tidsrom. En slik studie har blitt gjennomført i Tyskland, og her rapporterer forskere om at en økning av selvrapportert religiøsitet, målt som viktigheten av religion eller religiøs deltagelse, har relativt store konsekvenser for deltagerens vurdering av egen lykkefølelse. Disse tilsvarer en økning av lykkefølelse når folk gifter seg – men i det sistnevnte tilfellet ebber effektene ut etter en stund, mens de vedvarer ved økt religiøsitet (Headey et al. 2010). Dessverre sier studien ingenting om påvirkninger av minkende

religiøsitet på deltagernes lykkefølelse. Her kan vi derimot trekke vekslers på en amerikansk studie (Cohen-Zada/Sander 2011) som ved å se på konsekvenser av endringer i søndagsregler i en rekke amerikanske stater også kan si noe om årsakssammenhenger ved redusert religiøsitet. I USA har man observert at selvrapportert lykke i løpet av de siste ti-årene har gått ned, og da spesielt blant kvinner. Samtidig har søndagsreglene blitt endret i flere stater fra å nesten totalt forby underholdning, sport og handel til bortimot ingen innskrenkninger. Med andre ord: Religiøse aktiviteter har fått større konkurranse, og ifølge data fra General Social Survey-enquêten har også religiøs deltagelse gått ned i samsvar med denne endringen. Det ser altså ut til at endringen i søndagsregelen har ført til en nedgang i selvrapportert religiøs deltagelse, som igjen har ført til en nedgang i selvrapportert lykke – men da kun blant kvinner. Enn så lenge har denne kjønnsforskjellen ikke blitt forklart, selv om flere undersøkelser peker på en høyere grad av religiøs aktivitet blant kvinner.

En rekke faktorer har blitt foreslått som mulige forklaringer på den allmenne sammenhengen mellom religion og lykke, men i og med at vi for det meste har å gjøre med korrelasjonsstudier, er det nesten umulig å trekke sluttsatser på eventuelle virkningssammenhenger. Kausaliteten kan også være indirekte, for eksempel ved at religioner styrker sosiale relasjoner eller oppfordrer til prososialitet – og prososiale utgifter (”prosocial spending”) er en kilde til lykke (Dunn/Aknin/Norton 2015).

Det har også vist seg at det er mange variabler å ta hensyn til, fra typer og grad av religiøsitet, ulike trosforestillinger og former av praksis og kjønnsforskjeller, til den større sosiale konteksten. For en vanlig nordmann ser det ut til å være vanskelig å bli vesentlig lykkeligere ved å bli mer religiøs. Her må det mye til. Det å bli mer religiøs kan til og med slå negativt ut, ettersom religiøsitet også kan føre til at folk blir enda mer ulykkelige, for eksempel ved at man har et gudsbilde eller en relasjon til sin gud som ikke er helsefremmende. I tillegg bør man ha i mente at både lykke og religiøsitet ikke er entydige forskningskonsepter.

RELIGIONSHISTORISKE BETRAKTNINGER

Til forskjell fra psykologer og sosiologer vil en religionshistoriker se på sammenhengen mellom religion og lykke med utgangspunkt i historiske utviklinger og historisk diversitet. Og i motsetning til psykologisk og samfunnsvitenskapelig forskning, har religionshistorisk forskning på dette området så vidt begynt. De følgende betraktninger bærer derfor preg av en skisse.

Lykke som tema på tvers av religionene

I og med at lykke er et menneskelig fenomen, kan det forventes at alle religioner har noe å si om tematikken. Dog har lykke blitt tematisert på ulike måter i ulike religiøse tradisjoner og deres historie. I den hebraiske bibelen, for eksempel, fins det ikke en gang et eget ord for lykke, men tekstene snakker allikevel om temaet. Senere finner man i jødedommen tanken om en god stjerne (Massal tov), og det ble dannet ulike ord for lykke (Grözinger 2011). I kristendommen er fokus ofte rettet mot lykksalighet; ifølge biskop Gregor fra Nyssa (340–395) ligger lykksalighet hos gud, og det å kunne se guden, er den høyeste formen for lykksalighet. Den store teologen Thomas Aquinas (1225–1274), som var inspirert av Aristoteles, mener at alle mennesker strever etter lykke (beatitudo). Av denne finnes det dog to former, den fullkomne og den ufullkomne, hvor den ufullkomne er et avbilde av den fullkomne, som ligger hos gud. Martin Luther, derimot, forkastet lykkebegrepet, som han identifiserte med egoistisk hedonisme. I den moderne protestantiske teologien ble en positiv holdning til temaet lykke introdusert av Paul Tillich (1886–1965, Wendel 2011).

I flere kulturer er stamfedrene lykkegivere som fortjener takknemlighet. Flere religioner har egne lykkeguder eller -gudinner (Fortuna, Tyche, Lakṣmī, etc.) samt andre guder som også gir lykke til sine tilbedere (for eksempel Kālī; se MacDaniel 2012). I hinduismen fordeler elver og elv-gudinner mat, velstand og lykke (Feldhaus 2015). Hinduer anser en rekke fenomener som lykkelige eller lykkebringende, deriblant folk, dyr, ritualer, matvarer, dufter, lyder, kroppsmarkeringer, steder og tider; samtidig fins det et høyere nivå av lykke som er koblet til frelse

(Narayan 2012). Å være til stede ved visse steder, for eksempel gjennom pilgrimsferd, kan føre til helse, velstand og lykke (Jacobsen 2015). I *Bhagavadgītā* forklarer guden Krishna hvordan man gjennom praksis av *yoga* får del i den største lykken (6.26–29). I *Mahābhārata* blir *ahimsā* lovpriset bl.a. som den største lykke (13.117.37–39). I dagens India har Sri Sri Ravi Shankars nyreligiøse meditasjons- og yoga-bevegelse Art of Living Foundation utviklet et eget Happiness Program (<http://www.artofliving.org/ca-en/art-living-happiness-program> [sett 14.7.2015]).

Mange islamske lærde har også uttalt seg om lykkens natur, og i Koranen finner man flere utsagn om lykke. Her brukes det imidlertid forskjellige ord, noe som viser et bredt semantisk spektrum av begreper relatert til lykke, begreper som dog også kan tolkes på andre måter. I Sura 76, for eksempel, leser vi at gud bevarte sine ”fra ulykke av denne dagen og tilbydde lykke og glede” (76,11).¹ Tilstanden etter døden, når den troende når fram til paradiset, er også preget av den store lykke (85,11).² Guden selv sies dessuten å være lykke (72,3).³ I dagens religiøse diskurser blir selve islam framstilt som ”den store lykke” som mennesker bør få del av (Schulze 2011).

Mens mange i Vesten vil se på lykke som noe individuelt, ser de østasiatiske tradisjonene konfusianisme og taoisme som oftest på lykke som noe som man får del av gjennom fellesskapet; i tidlige kinesiske tekster er det herskerens lykksalighet som anses å være fundamentet for staten (Harbsmeier 2011). For et par år siden solgte en kvinnelig professor for mediastudier, Yu Dan (f. 1965), flere millioner kopier av en nytolkning av Konfucius Samtaler, som var basert på hennes populære tv-forelesninger. Her løsriver Yu Dan Konfucius fra den lærde elite-tradisjonen og mener at Samtalene formidler enkle sannheter som hjelper mennesker til å leve et lykkelig liv.

Lykke som menneskelig krav og konsumsamfunnet

I USAs uavhengighetserklæring (1776) påstås det at Skaperen har utstyrt menneskene med tre umistelige rettigheter; liv, frihet og ”the pursuit of happiness”. Streben etter lykke har dermed inngått i den mo-

derne menneskerettighetsdiskursen. I vår moderne tid har rett til og krav på lykke blitt demokratisert. I dagens vestlige samfunn tar vi det for gitt at alle, eller de aller fleste, får leve et liv uten sult, smerte og undertrykkelse. Det tas også for gitt at alle, inkludert barn og kvinner, eller slaver, som ikke lenger finnes som en legitim kategori mennesker, kan gjøre krav på lykke, og at samfunn kan styres slik at disse kravene er realistiske. Historikeren J.M. Roberts ender sin store 1900-talls verdenshistorie med et avsnitt om mytologien om menneskelig lykke ("the mythology of human happiness", Roberts 1999), og Dennis McMahon tar i sin idéhistoriske gjennomgang sikte på å forklare oppkomsten av den moderne troen på at vi alle har en rett til lykke (MacMahon 2005).

Vårt konsumsamfunn får en del av drivkraften sin fra ideen om at lykken kan kjøpes, og at selve konsumeringen kan gjøre folk lykkelige. Samtidig forblir hva som er "riktig" lykke omstridt. Mange religiøse autoriteter hevder at de har tilgang til dypere, bedre og mer autentiske og tilfredsstillende former for lykke enn det som vanligvis blir oppfattet som eksempler på den. Spesielle erfaringer kan anses som ekstreme former for lykke eller lykksalighet (et ord som framhever idéen om at religion har mer å by på enn vanlig hverdagstilfredshet). Religiøse diskurser kritiserer dessuten en hedonistisk og konsumbasert forståelse av lykke.

Religiøse aktører kan likevel ikke se bort fra det demokratiserte lykke-kravet, og står dermed i et spenningsforhold til konsumsamfunnet. Det å bli lykkelig blir dermed en del av det religiøse budskapet, det være seg ved å peke på andre former for lykke eller ved å ta lykkekravet inn i religiøse diskurser. Eksempler på det sistnevnte ser vi ikke bare i protestantisk teologi (hos Tillich), men også i deler av evangelisk kristendom hvor det å ta imot Jesus hevdes å skape lykke og hvor det å være lykkelig bekrefter at man er blitt venn med Jesus. Billy Grahams bok med tittelen *The Secret of Happiness* (1955 [med flere nyutgaver]) bærer preg av en tvetydig holdning: Mens temaets sentralitet blir stadfestet, framkommer den kristne lykken som biprodukt av det å følge Jesu saligprisninger. Innenfor nyreligiøsiteten finner man en rekke metoder og produkter som appellerer til ideen om et lykkeligere liv.

Engler og runesteiner lover lykke, velstand og overflod; en kystfestival (Isogaisa) som ble holdt i august 2014 og 2015, reklamerte med ”samisk urkraft” som står for ”Vennlighet, fellesskap, lykke, toleranse, nysgjerrighet, kaffetørst”.

Buddhismen tar lidelsen som sitt utgangspunkt, og den vil slutte kun når ”tørsten” slukkes og uvitenhet overvinnes. Samtidig har begrepet lykke vært sentralt i buddhismens historie, hvor den frelsende innsikt i tingenes natur representerer mental lykke. Det å være fri fra hat og begjær er lykke. Det fins åtte symboler for lykke, og en buddhistisk skole fra Østasia postulerer at alle som setter sin lit til Buddha Amithaba blir gjenfødt i et paradisisk ”lykkeland” (von Brück 2011). I Vesten har buddhismen i de siste årtiene blitt markedsført nærmest som en slags lykkeresept: Dalai Lama framstår som verdens mest lykkelige mann, og hans bok *The Art of Happiness* har blitt en klassiker. Zenbuddhismen har på samme måte blitt presentert som en vei til lykke. For tiden er det den fransk-tibetanske munken Matthieu Ricard som blir trukket fram som verdens mest lykkelige menneske i mediene; hans TED-tale ”The habits of happiness” (2004) og hans bok *Happiness: A Guide to Life’s Most Important Skill* (2006) er meget populære. At Ricard ofret en karriere innenfor molekylærbiologien for å bli en lykkelig munk, samt at han kombinerer uttalelser om buddhistisk meditasjon og romantiske bilder fra Tibet med referanser til dagens naturvitenskap, øker troverdigheten til hans framstillinger. Til og med den akademiske lykkeforskningen gir mye rom til buddhismen som inspirasjonskilde (David/Boniwell/Ayers 2013).

SLUTTORD

For å konkludere denne skissen: Den empiriske utforskningen av sammenhengen mellom religion og lykke er en del av historiske forandringer, hvor det å være lykkelig er blitt, om ikke en menneskerett, så i det minste et menneskekrav, et krav som religioner må forholde seg til. Selv om disse historiske forandringene har gjort at religioner i større grad ønsker å bidra til eller trekke veksler på lykkekravet, har temaet lykke ikke spilt noen særlig rolle i moderne religionsteorier. Den kritisk-

teoretiske tradisjonen, på sin side, ville antakelig sett på samtidens lykkediskursens som et symptom på flukt fra den egentlige realiteten.

Takk til ReligionsOraklene (religionsoraklene.no) [Ingvild Gilhus, Marie von der Lippe, Knut Melvær, Jane Skjoldli, Sissel Undheim], Lin Eielsen, Bjørn-Ola Tafjord, Knut Aukland, Mona Farstad og en anonym konsulent.

NOTER

1. Ordet *nadratan* oversettes også som klarhet, lys, stråleglans, lykksalighet og salighet.
2. Her brukes ordet *fawz* som også oversettes som framgang, frelse, gevinst, oppfyllelse og oppnåelse.
3. Her følger jeg Parets oversettelse: "... Unser Herr, der Inbegriff von Glück (und Segen), ist erhoben" (Paret 1985, 409), men ordet *jadd* (som kun forekommer i dette verset) oversettes som regel som majestet.

LITTERATUR

- Abdel-Khalek, Ahmed M. "Happiness, Health, and Religiosity: Significant Relations." *Mental Health, Religion & Culture* 9, nr. 1 (2006): 85–97.
- . "Religiosity, Happiness, Health, and Psychopathology in a Probability Sample of Muslim Adolescents." *Mental Health, Religion & Culture* 10, nr. 6 (2007): 571–83.
- Aghababaei, Naser, and Agata Błachnio. "Purpose in Life Mediates the Relationship between Religiosity and Happiness: Evidence from Poland." *Mental Health, Religion & Culture* (2014): 1–5.
- Argyle, Michael. *The Psychology of Happiness*. 2. utg. London: Routledge, 2001.
- Childs, Ellen. "Religious Attendance and Happiness: Examining Gaps in the Current Literature – a Research Note." *Journal for the Scientific Study of Religion* 49, nr. 3 (2010): 550–60.

- Cohen-Zada, Danny, and William Sander. "Religious Participation Versus Shopping: What Makes People Happier?". *Journal of Law and Economics* 54, nr. 4 (2011): 889–906.
- David, Susan A., Ilona Boniwell, & Amanda Conley Ayers, eds. *The Oxford Handbook of Happiness*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Dunn, Elizabeth W., Lara B. Aknin, and Michael I. Norton. "Prosocial Spending and Happiness: Using Money to Benefit Others Pays Off." *Current Directions in Psychological Science* 23, nr. (2014):41–47.
- Durkheim, Émile. 1912. *Les formes élémentaires de la vie religieuse: le système totémique en Australie*. Paris: F. Alcan. http://digital-durkheim.hypotheses.org/durkheim_1912 (sett 5.11.2014)
- Eichhorn, Jan. "Happiness for Believers? Contextualizing the Effects of Religiosity on Life-Satisfaction." *European Sociological Review* 28, nr. 5 (2012): 583–93.
- Feldhaus, Anne. 2015. "River Goddesses." *Brill's Encyclopedia of Hinduism*. http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-encyclopedia-of-hinduism/river-goddesses-BEHCOM_1030230 (sett 14.7.2015)
- Ferreira, M. Jamie. 1995. "Hume's Natural History: Religion and "Explanation"." *Journal of the History of Philosophy* 33 (4):593–611. doi: 10.1353/hph.1995.0069.
- Feuerbach, Ludwig. 1841. *Das Wesen des Christentums*. Leipzig: Otto Wigand.
- Grözinger, Karl E. 2011. "Glück im Hebräischen." I *Glück: ein interdisziplinäres Handbuch*, redigert av Dieter Thomä, Christopher Henning and Olivia Mitscherlich-Schönherr, 20–21. Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Harbsmeier, Christoph. 2011. "Glück im Taoismus und Konfuzianismus II." I *Glück: ein interdisziplinäres Handbuch*, redigert av Dieter Thomä, Christopher Henning and Olivia Mitscherlich-Schönherr, 338–339. Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Harvey, Van Austin. 1995. *Feuerbach and the Interpretation of Religion*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

- Hayward, R. David, and Marta Elliott. "Fitting in with the Flock: Social Attractiveness as a Mechanism for Well-Being in Religious Groups." *European Journal of Social Psychology* 39, nr. 4 (2009): 592–607.
- Headey, Bruce, Juergen Schupp, Ingrid Tucci & Gert G. Wagner. "Authentic Happiness Theory Supported by Impact of Religion on Life Satisfaction: A Longitudinal Analysis with Data for Germany." *The Journal of Positive Psychology* 5, nr. 1 (2010): 73–82.
- Hume, David. 1956. *The natural history of religion*. Redigert av H.R. Root. Stanford: Stanford University Press.
- Jacobsen, Knut A. 2015. "Tīrtha and Tīrthayātra: Salvific Space and Pilgrimage." *Brill's Encyclopedia of Hinduism*. http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-encyclopedia-of-hinduism/tirtha-and-tirthayatra-salvific-space-and-pilgrimage-BEHCOM_1020010 (sett 14.7.2015)
- Joshanloo, Mohsen. "Eastern Conceptualizations of Happiness: Fundamental Differences with Western Views." *Journal of Happiness Studies* 15, nr. 2 (2014): 475–493.
- Levin, Jeff. "Religion and Happiness among Israeli Jews: Findings from the Issp Religion Iii Survey." *Journal of Happiness Studies* 15, nr. 3 (2014/06/01 2014): 593–611.
- Lewis, Christopher Alan, and Sharon Mary Cruise. "Religion and Happiness: Consensus, Contradictions, Comments and Concerns." *Mental Health, Religion & Culture* 9, nr. 3 (2006): 213–225.
- Liu, Eric Y., Harold G. Koenig, and Dedong Wei. "Discovering a Blissful Island: Religious Involvement and Happiness in Taiwan." *Sociology of Religion* 73, nr. 1 (2012): 46–68.
- Marx, Karl, Friedrich Engels. *Werke* (MEW). Vol. I. Berlin/DDR: (Karl) Dietz Verlag, 1976.
- McDaniel, June E. 2012. "Kālī." *Brill's Encyclopedia of Hinduism*. http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-encyclopedia-of-hinduism/kali-BEHCOM_1030170 (sett 15.7.2015)
- McMahon, Darrin M. *Happiness: A History*. New York: Atlantic Monthly Press, 2005.

- Narayanan, Vasudha. 2012. "Auspiciousness and Inauspiciousness." *Brill's Encyclopedia of Hinduism*. http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-encyclopedia-of-hinduism/auspiciousness-and-inauspiciousness-BEHCOM_2050110 (sett 14.7.2015)
- Newport, Frank, Dan Witters, and Sangeeta Agrawal. 2012. "In U.S., Very Religious Have Higher Wellbeing Across All Faiths. Jews tied for highest wellbeing overall, despite being the least religious." <http://www.gallup.com/poll/152732/religious-higher-wellbeing-across-faiths.aspx> (sett 1.7.2015)
- Okulicz-Kozaryn, Adam. "Religiosity and Life Satisfaction across Nations." *Mental Health, Religion & Culture* 13, nr. 2 (2009): 155–69.
- Paret, Rudi. 1985. *Der Koran*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer.
- Ritter, Ryan S., Jesse Lee Preston, and Ivan Hernandez. "Happy Tweets: Christians Are Happier, More Socially Connected, and Less Analytical Than Atheists on Twitter." *Social Psychological and Personality Science* 5, nr. 2 (2014): 243–249.
- Roberts, J. M. *Twentieth Century: The History of the World, 1901 to 2000*. London: Allen Lane / The Penguin Press, 1999.
- von Brück, Michael. 2011. "Glück im Islam." I *Glück : ein interdisziplinäres Handbuch*, redigert av Dieter Thomä, Christopher Henning and Olivia Mitscherlich-Schönherr, 357–361. Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Shariff, Azim F., Lara B. Akning, "The Emotional Toll of Hell: Cross-National and Experimental Evidence for the Negative Well-Being Effects of Hell Beliefs." *PLoS ONE* 9 (1) 2014: e85251.
- Snoep, Liesbeth. "Religiousness and Happiness in Three Nations: A Research Note." *Journal of Happiness Studies* 9, nr. 2 (2008): 207–11.
- Stavrova, Olga, Detlef Fetchenhauer, and Thomas Schlösser. "Why Are Religious People Happy? The Effect of the Social Norm of Religiosity across Countries." *Social Science Research* 42, nr. 1 (2013): 90–105.

- Swinyard, William R., Ah-Keng Kau, and Hui-Yin Phua. "Happiness, Materialism, and Religious Experience in the Us and Singapore." *Journal of Happiness Studies* 2, nr. 1 (2001): 13–32.
- Tweed, Thomas A. 2006. *Crossing and Dwelling: a theory of religion*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- von Brück, Michael. 2011. "Glück im Buddhismus." I *Glück: ein interdisziplinäres Handbuch*, redigert av Dieter Thomä, Christopher Henning og Olivia Mitscherlich-Schönherr, 343–346. Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Wendel, Saskia. 2011. "Glück im Christentum." I *Glück: ein interdisziplinäres Handbuch*, redigert av Dieter Thomä, Christopher Henning and Olivia Mitscherlich-Schönherr, 351–356. Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Wilkins, Amy C. "Happier Than Non-Christians": Collective Emotions and Symbolic Boundaries among Evangelical Christians." *Social Psychology Quarterly* 71, nr. 3 (2008): 281–301.

SUMMARY

Happiness studies has emerged as a vibrant interdisciplinary field of study, but the topic has played a minor role in contemporary theories of religion and the historical study of religions. In its first part, this essay reviews the results of a variety of social science research on the effects of religion, or religiosity, on happiness (or subjective well-being). The second part takes a historical perspective and argues that the modern focus on happiness as an individual entitlement of human beings has stimulated religions to reconceive their views on happiness, to the extent that happiness has become a leitmotiv of modern religiosity.

KEYWORDS

Happiness, happiness studies, subjective well-being, Quran, Dalai Lama